KAIP KURTI TAKTILINES KNYGAS

Šį leidinį išvertė iš anglų kalbos, papildė tekstą informacija apie Lietuvoje sukurtas taktilines knygas ir nufotografavo čia pateikiamas iliustracijas LAB vyresnioji specialistė tiflotyrai Audronė Gendvilienė.

Parengta pagal Suomijos bibliotekos „Celia“ leidinį:
Irmeli Holstein ir kiti.
How to Make Tactile Books / www.celia.fi /sutikimas adaptuoti leidinį gautas/

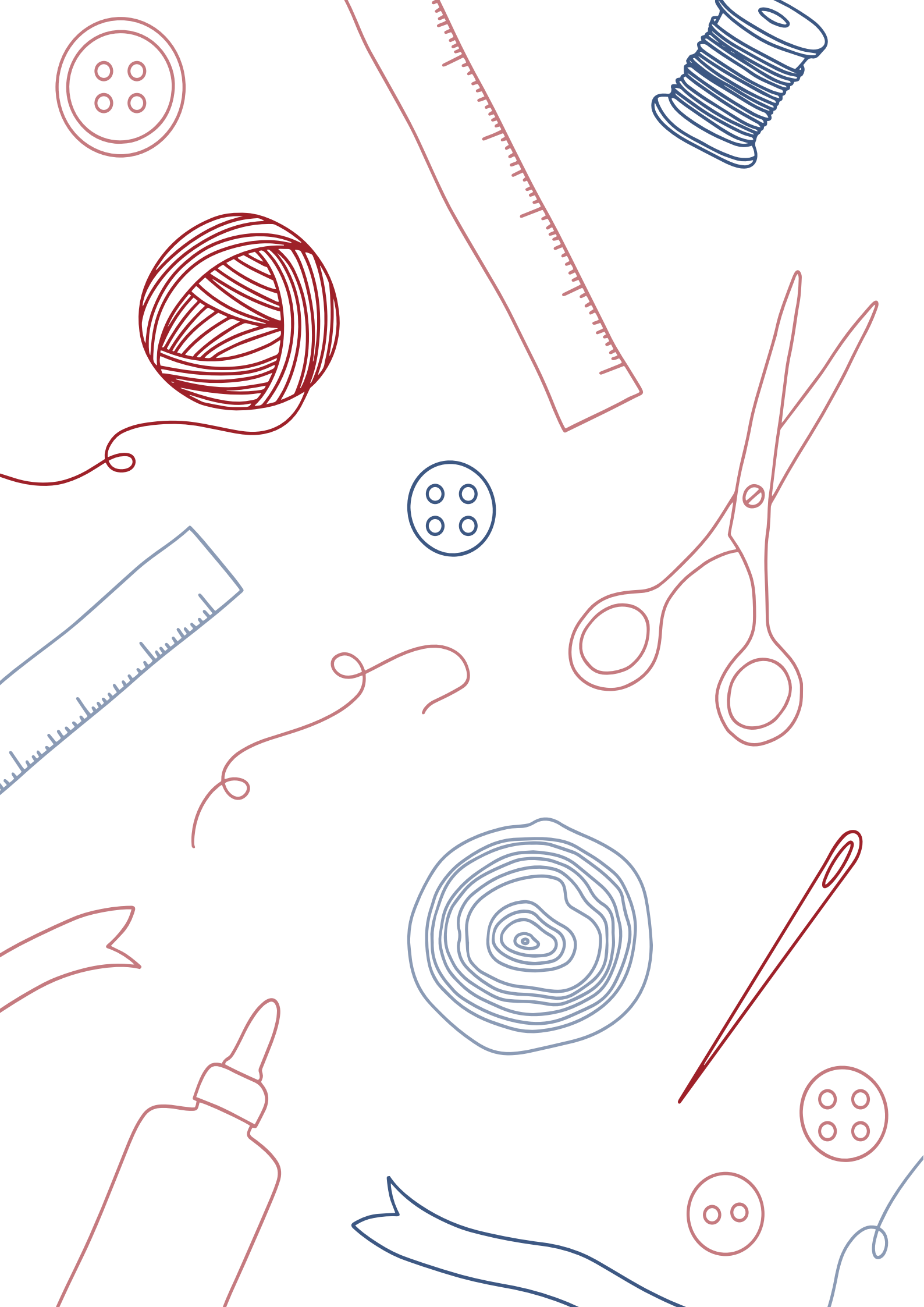
Redagavo Janina Vileikienė
Maketavo Dalia Raicevičiūtė, 2021

Lietuvos aklųjų biblioteka

info@labiblioteka.lt
www.labiblioteka.lt
facebook.com/Lietuvos.akluju.biblioteka

Turinys

Knygų su paveikslėliais reikia visiems vaikams 5
Knyga turi atitikti vaiko amžių 7
Pirmosios knygos 7
Paveikslėlių knygos labai mažiems vaikams 7
Knygos ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikams 9
Knygų forma ir dydis 10
Temos ir tekstas 10
Temos parinkimas ir teksto rašymas 10
Teksto ilgis ir šriftas 11
Knygos viršeliai 12
Iliustracijos 13
Planavimas ir eskizų piešimas 13
Apie detales. Kuo jų mažiau, tuo geriau 14
Spalvų kontrastai 14
Paveikslėlių struktūra 15
Puslapių numeravimas 16
Veikėjų vaizdavimas 16
Medžiagos 17
Svarbiausia – knygų saugumas ir patvarumas 17
Parinkite tikroviškas medžiagas 18
Iš kartono koliažo būdu pagamintos taktilinės knygos 19
Muzika ir garsai 20
Kvapai 21
Puslapių įrišimas 21
Puslapių gaminimas 22
Iliustracijos (knygos pavadinimas / knygos autorius) 24
Knygos kūrėjo atmintinė 25

Knygų su paveikslėliais reikia visiems vaikams

Knygose esančios iliustracijos mažiems vaikams labai svarbios. Žiūrėdamas į paveikslėlius, vaikas mokosi naujų žodžių ir sąvokų, sužino apie aplinkinį pasaulį. Liečiami, iškilūs (reljefiniai) paveikslėliai perteikia tą pačią patirtį sutrikusios regos vaikams, taip pat ir kompleksinę negalią turintiems vaikams.

Taktilinės (arba liečiamosios) knygos – tai knygos su spalvotais paveikslėliais, kuriuos vaikai gali apčiupinėti. Jos skirtos įvairaus amžiaus vaikams, turintiems regos ir kitų negalių, bet jos lygiai taip pat tinka jaunimui ir vyresnio amžiaus žmonėms. Ryškios spalvos ir aiškūs spalvų kontrastai patinka silpnaregiams skaitytojams. Iliustracijoms panaudotų medžiagų įvairovė stimuliuoja skirtingus pojūčius – lytą, klausą, net uoslę. Taktilinėse knygose yra ne tik liečiami paveikslėliai, bet ir įprastas reginčiųjų raštu tekstas bei tekstas Brailio raštu. Taktilinėse knygose gali būti atskiras priedas su tekstu arba garso įrašu.

Nuo labai ankstyvos vaikystės pradėjęs vartyti taktilines knygas, sutrikusios regos vaikas įgyja įgūdžių, kurių reikia, norint suprasti reljefinius piešinius ir diagramas mokykliniuose vadovėliuose. Iš pradžių vaikui gali reikti pagalbos, kad suprastų, kas pavaizduota paveikslėliuose, tačiau kiekviena nauja taktilinė knyga suteikia vis daugiau žinių, vaikas vis geriau išmoksta tyrinėti reljefinius paveikslėlius.

Visiems, sumaniusiems sukurti taktilinę knygą, linkiu kūrybinio įkvėpimo, sėkmės ir pasitenkinimo savo kūriniu.

Irmeli Holstein
Suomijos „Celia“ biblioteka, vartotojų aptarnavimo skyrius
(Celia, User Services, tel. +358 9 2295 2200; palvelut@celia.fi)

2011 m. leidinys buvo parengtas pagal 2008 m. išleistą vadovą apie taktilinių knygų su paveikslėliais kūrimą („How to Make Tactile Picture Books guide“), jį papildžius ir pataisius. Pataisytą 2011 m. leidimą parengė Suomijos Celia bibliotekos darbuotojos: Irmeli Holstein, Minna Katela, Satu Jokinen, Johanna Koskela, Milla Aarnio.

Šis kūrinys licencijuotas pagal Tarptautinę „Creative Commons“ priskyrimo 4.0 licenciją (Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License). Norėdami pamatyti šios licencijos kopiją,
apsilankykite http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/.

Pastaba: 2021 m. lietuviškąjį šio leidinio variantą parengė ir išleido Lietuvos aklųjų biblioteka, jame panaudotos LAB fonde turimų taktilinių knygų iliustracijos.

Dėkojame Suomijos „Celia“ bibliotekai už leidimą adaptuoti leidinį.

Knyga turi atitikti vaiko amžių

Nesvarbu, ar vaikai gerai mato, ar turi regos negalią, amžius vaidina svarbų vaidmenį, kokios knygos jiems atrodo įdomios. Planuojant knygos temą, teksto ilgį, svarstant, kiek ir kokių knyga turės iliustracijų, patartina atsižvelgti į skaitytojo amžių ir į vaiko raidos tarpsnį. Knygoje informacija turi būti pateikta aiškiai, o iliustracijos – spalvotos.

Pirmosios knygos

Pirmosios knygos, skirtos visai mažiems vaikams, – tai paveikslėlių knygos, kuriose yra šiek tiek teksto arba jo visai nėra. Šias knygas geriausia siūti iš tekstilės audinių, tokių knygų puslapiai gali būti minkšti. Knygos neturi būti didelės, nes skaitytojų rankos dar visai mažos. Pakanka vieno aiškaus paveikslėlio viename puslapyje ir vieno kito parašyto žodžio, paaiškinančio, koks objektas pavaizduotas paveikslėlyje.

Šiose pirmosiose knygose paveikslėliai nebūtinai turi vaizduoti ką nors konkretaus. Vaikai jose gali rasti įvairių stimulų skirtingiems pojūčiams lavinti, rankų ir akių koordinacijai stiprinti. Svarbu, kad mažiems vaikams skirtose taktilinėse knygose būtų aiškūs spalvų kontrastai. Šiose knygose gali būti įvairių liečiamųjų paviršių ir medžiagų, besiskiriančių savo forma. Be to, prie knygų puslapių galima pritvirtinti vaikams pažįstamus daiktus.

Paveikslėlių knygos labai mažiems vaikams

Kai vaikas paūgėja ir pradeda kalbėti, jam skirtose knygutėse teksto turėtų atsirasti daugiau. Iliustracijos vis dar turėtų išlikti paprastos, bet būti kuo įvairesnės: jose vaikas turi rasti skirtingus paviršius, formas ir įvairius daiktus, pritvirtintus ant skirtingų pagrindų. Pakanka poros personažų viename puslapyje. Taktilinėse knygose taip pat gali būti garsų ar kvapų.

Knygos gali apibūdinti kasdienį vaiko gyvenimą. Kai kurie paveikslėliai gali vaizduoti nepažįstamus ar abstrakčius dalykus, apie kuriuos vaikas gali pasikalbėti su suaugusiais. Tokios iliustracijos padeda vaikui išmokti daiktų pavadinimus ir įsisavinti naujas sąvokas.

Pirmos vaiko knygos paveikslėliai turi būti paprasti. Šiame paveikslėlyje tikras batas, kurio raištelius galima pasimokyti išvarstyti ir vėl suvarstyti.
Linos Norkienės knyga „Sargio kiemas“.

Mažiems vaikams skirtose knygose gali būti įvairių daiktų, kurie tarytum kviečia patikrinti, kaip jie veikia.

Knygos ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikams

Paūgėję vaikai, kurių amžius artėja prie ikimokyklinio amžiaus, geba ilgiau skaityti, klausytis ilgesnių pasakų ir pasakojimų. Tokio amžiaus vaikus traukia knygos, kuriose kartu su informacija pateikiamos nedidelės užduotys. Jiems skirtose knygose gali būti sudėtingesnių paveikslėlių, smulkesnių detalių. Tačiau knygos neturėtų būti sunkios, nes tokias knygas bus nepatogu laikyti rankose ir vartyti, juk skaitytojai vis dar maži.

Taktilinės knygos, skirtos mokyklinio amžiaus vaikams, gali turėti dar daugiau temų: jose gali būti vaizduojami nuotykiai, pomėgiai, jausmai arba kasdienis gyvenimas, pavyzdžiui, kasdienės veiklos namuose ar ėjimas į mokyklą. Knygos, kurioms suprasti reikia pasitelkti loginį mąstymą ir kurios tokį mąstymą ugdo, taip pat yra populiarios.

Paūgėjusiems vaikams skirtose knygose gali būti daugiau paveikslėlių, tekstas gali būti ilgesnis. Skirtingomis tekstūromis ir medžiagomis siekiama, kad paveikslėliai atskleistų kuo daugiau informacijos. Juose gali būti nuimamų detalių, tokių kaip atsegamas kaklo pasaitėlis šioje iliustracijoje iš L. Norkienės knygos „Sargio kiemas“.

Knygų forma ir dydis

Nuimamos knygos detalės yra pasakojimo dalis: skaitydamas tekstą, vaikas iš kiekvieno paveikslėlio paima po daiktą, o tekstą perskaitęs, visas detales grąžina į vietas. Taktilinėje knygoje paprastai nebūna daugiau nei dešimties puslapių, kitaip knyga tampa per stora. Paveikslėlis visada yra dešinėje, o tekstas – kairėje atverstos knygos pusėje.

Rekomenduojama knygą kurti A4 formato (apie 29 x 21 cm) vertikaliai arba horizontaliai. Pirmosios knygos mažiems vaikams turėtų būti mažesnės, apie 20 x 20 cm, be to, jos neturėtų būti sunkios.

Temos ir tekstas

Temos parinkimas ir teksto rašymas

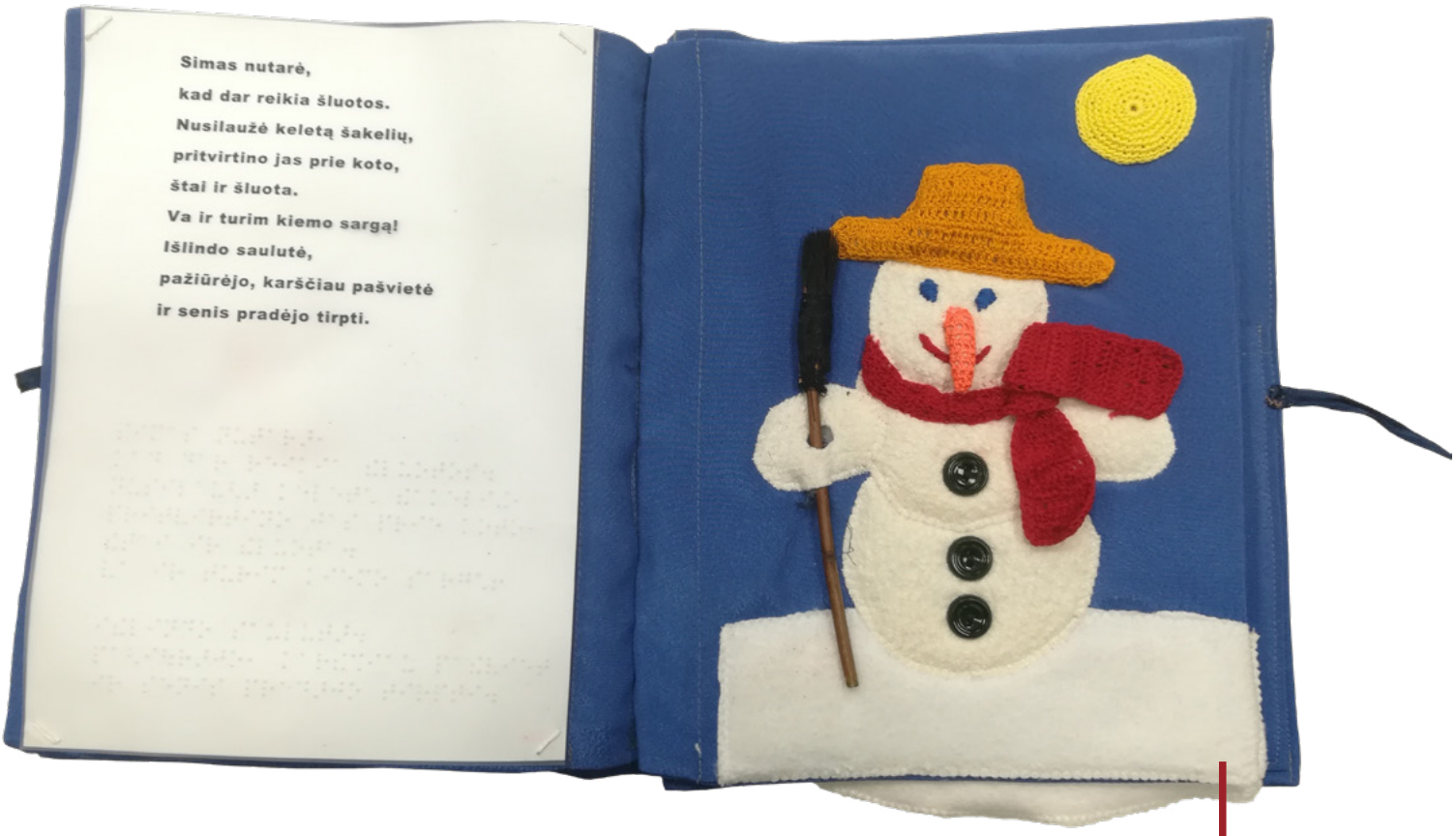
Taktilinės knygos tekstą galima sukurti patiems arba pasiskolinti iš kitų autorių knygų. Kaip įkvėpimo šaltiniu galima naudotis leidyklų išleistomis knygomis su paveikslėliais. Kai leidyklos išleista knyga paverčiama taktiline knyga, tenka kurti paprastesnes iliustracijas ir sumažinti jų skaičių. Visada privalu nurodyti originalios knygos autorių ir knygos pavadinimą. Jei sukurtas taktilines knygas galvojama parduoti, reikia atkreipti dėmesį į autorių teises: šiuo atveju būtina gauti originalios knygos autorių teisių turėtojo leidimą perdirbti knygą. Taktilines knygas su savo pačių parašytais tekstais ir pasakojimais, pagrįstais liaudies pasakomis, galima kurti be jokių apribojimų.

Eilėraščiai, dainelės ir rimuoti tekstai ugdo vaikų atmintį, sukuria pramogą. Liaudies pasakojimus ir klasikines pasakas vaikams įdomu skaityti. Jose vaikai randa susimąstyti verčiančių dalykų, taip pat jose nemažai humoro. Renkantis knygos temą, patartina rinktis tokią, kuri patiktų ir berniukams, ir mergaitėms.

Taktilinė knyga turi būti taip sumanyta, kad atitiktų vaiko amžių ir raidos tarpsnį. Skirtingo amžiaus ir raidos skaitytojams reikia skirtingų knygų. Kitaip tariant, knygų temos gali būti nuo paprastų daiktų aprašymų, pasakų iki kasdienio gyvenimo temų bei svarbių gyvenimo klausimų.

Teksto ilgis ir šriftas

Jei taktilinė knyga sukurta pagal pasaką ar kitą knygą, jos tekstą dažnai tenka trumpinti. Ilgesnį tekstą galima pridėti kaip atskirą taktilinės knygos priedą, bet idealiu atveju tekstas turėtų tilpti kairiajame knygos lape, o dešinėje pusėje yra iliustracija.

Pageidautina, kad tekstas būtų išspausdintas mažiausiai 16 dydžio šriftu. Jei rašysite tekstą ranka, naudokite tekstilei skirtą rašiklį. Biblioteka išspausdins tekstą Brailio raštu, jei knyga bus įtraukiama į bibliotekos fondą. Be teksto, prie knygos dar galima pridėti CD su garso efektais, teksto garso įrašu ar dainomis.
Pavyzdys iš knygos „Besmegenis“, autorės A. Buivydienė ir R. Buivydaitė.

Knygos viršeliai

Ant pirmojo viršelio užrašomas knygos pavadinimas. Jei yra vietos, galima nurodyti knygos kūrėjo vardą ir pavardę. Jei vietos nėra, tai galima padaryti ant ketvirtojo viršelio.

Knygos pavadinimas nurodytas ant knygos pirmojo viršelio reginčiųjų ir Brailio raštu. Jei telpa, čia taip pat galima nurodyti knygos kūrėjo vardą ir pavardę.
Knyga įrišta dviem spiralėmis. Birutės Pečiūraitės-Baltuškienės knygos „Mažosios boružės pasakos“ viršelis.

Iliustracijos
Planavimas ir eskizų piešimas

Prieš pradėdami kurti knygą, visada ją kruopščiai apgalvokite! Tada bus lengviau parengti paveikslėlius ir užtikrinti, kad pabaigta knyga atitiks skaitytojų poreikius. Iš pradžių visada nusipieškite iliustracijų eskizus. Parenkite kiekvienam puslapiui po atskirą eskizą. Eskizuose turi būti pažymėta, iš ko bus knyga – tekstilės ar kitų medžiagų. Apgalvokite spalvų, tekstūrų kontrastus, nes iliustracija ir fonas taip pat turi skirtis. Nepamirškite palikti pakankamai vietos kairiojoje paraštėje (4–5 cm), kad būtų galima įrišti knygą (ir nepamirškite užlaidų siūlėms: puslapiai turi būti truputį didesni dėl to, kad tekstilinių knygų lapai susiuvami).

Padarykite kiekvienos iliustracijos eskizą, jame numatykite visus elementus ir naudosimas medžiagas (jei tos pačios medžiagos bus naudojamos keliuose puslapiuose, jų nereikia minėti kiekviename eskize). Būtinai pažymėkite įrišimo sritį ir siūles, kad nepamirštumėte apie jas darydami knygą! Vienam puslapiui pasiūti reikia dvigubai daugiau medžiagos nei užima puslapis, nes audinys perlenkiamas, perlenkimo vieta tampa išoriniu puslapio kraštu.

Pabaigtas puslapis, padarytas remiantis iš anksto pasidarytu eskizu. Visi šios knygos puslapiai turi tą pačią struktūrą: viršutinėje dalyje mėlynas fonas, apačioje baltas sniegas. Knygos herojus visuose puslapiuose turi atrodyti taip pat, kad būtų atpažįstamas. A. Buivydienės ir R. Buivydaitės knygos „Besmegenis“ puslapis.

Apie detales.
Kuo jų mažiau, tuo geriau

Taktilinės knygos iliustracijos paprastai turi kur kas mažiau detalių, nei iliustracijos, skirtos regintiesiems. Planuodami iliustracijas savo knygai, pirmiausia pagalvokite, kurios yra būtinos ir kurias galima paversti reljefinėmis. Svarbu, kad paveikslėliai sutaptų su tuo, kas parašyta knygoje – iliustracijose turi būti tik tekste paminėti elementai. Pvz., jei tekste neparašyta, kad šviečia saulė, saulės neturėtų būti ir iliustracijoje, nes tai suklaidintų skaitytojus. Paveikslėlyje turi būti tik svarbiausi dalykai.

Spalvų kontrastai

Naudokite ryškius spalvų kontrastus: tamsios spalvos turi būti šviesiame fone ir atvirkščiai. Aiškios spalvos ir geri spalvų kontrastai yra būtini vaikams, turintiems silpną regėjimą. Spalvos taip pat svarbios tėvams, apibūdinantiems paveikslėlius: tėvai į pasakojimą įveda naujus būdvardžius, o tai savo ruožtu praturtina vaiko žodyną.

Kai naudojamos pagrindinės spalvos (žalia, raudona, mėlyna), paveikslėlis paprastai tampa ryškesnis, o kai tretinės – blankesnis, todėl žemės tonai taktilinėse knygose nerekomenduojami. Be to, paveikslėlį, pagamintą iš vienspalvės tekstilės ir kitų vienspalvių medžiagų, lengviau suvokti, nei sukurtą iš įvairiaspalvių medžiagų. Puslapio fono tekstūrą ir spalvą turėtų būti lengva atskirti nuo paveiksle pavaizduoto objekto.

Gero kontrasto pavyzdžiai: lengva įžiūrėti ir apčiuopti iš reljefinio audinio padarytą viščiuką, priklijuotą ant lygaus tamsiai mėlyno popieriaus. Tai VTDK studentės Vaivos Braškutės knygos „Viščiukai“ iliustracija. Kairėje viršuje – paveikslėlis iš Kėdainių bendruome-

nės socialinio centro knygos „Ranką man duok“, kurio ryškias spalvas tamsiai rudame fone gerai įžiūri silpnaregiai skaitytojai.

Dešinėje – prastai parinktų spalvų ir medžiagų pavyzdys. Silpnaregis skaitytojas sunkiai įžiūrės dėmėtą vaflinį ledų puodelį, prisiūtą smulkiai languotame fone, todėl visas paveikslėlis jam bus neaiškus. Liečiant visos medžiagos taip pat čiuopiasi vienodai. Šviesios ledų rutuliukų tretinės spalvos nesukuria stipraus kontrasto, todėl paveikslėlį dar sunkiau suprasti. Fonui rinkitės vienspalvius, ryškius audinius.

Paveikslėlių struktūra

Kiekvienam puslapiui padarykite skirtingą paveikslėlį. Paprastai pakanka penkių – dešimties paveikslėlių, norint papasakoti istoriją. Geriausi paveikslėliai – paprasti: pakanka vieno ar dviejų veikėjų viename puslapyje. Labiausiai sutrikusios regos skaitytojams patogus vaizdavimo kampas toks, kai veikėjai vaizduojami tiesiog iš priekio ar šono. Geriau vaizduoti ištisus veikėjus, o ne jų dalis. Kurti reljefinių paveikslėlių, kur naudojama perspektyva, nepatartina, nes juos sunku suprasti.

Kad gyvūnų ir žmonių iliustracijos būtų geriau atpažįstamos, turi būti aiškiai matomos visos galūnės, abi akys, ausys, sparnai ir uodega. Dydžio santykis turi atspindėti personažus: būtybė, kuri yra didžiausia realiame gyvenime, taip pat turi būti didžiausia ir knygoje. Paprasčiausias būdas toks, kai pirmiausia padaromas didžiausias gyvūnas, o paskui atitinkamai pakoreguojami kitų gyvūnų dydžiai.

Kartais tam, kad vaizdas būtų suprantamesnis, reikia šiek tiek pakeisti tikrovę. Gali prireikti padidinti vienus objektus, o kitus – sumažinti. Kai kurias savybes gali tekti patobulinti, nors gyvenime to nėra, pavyzdžiui, padaryti taip, kad tigro ar zebro dryžius arba boružės taškelius būtų galima atskirti liečiant – padaryti reljefinius arba iš kitos medžiagos. Iliustracijose taip pat gali būti naudojami parduotuvėje nupirkti žaisliniai gyvūnai, skleidžiantys garsą paspaudus mygtuką.

Jei tai įmanoma, stori iliustracijų elementai turėtų būti dedami į skirtingas puslapių vietas, kad knygos storis būtų tolygus.

Puslapių numeravimas

Puslapių numeriai visada turėtų būti viršutiniame dešiniajame paveikslėlio lapo kampe. Jei puslapių neįmanoma išimti iš knygos, puslapių numeriai nėra būtini. Puslapių numerius galima pažymėti karoliukais. Tarp numeravimo ir tikrojo paveikslėlio turi būti pakankamai vietos, kad skaitytojui nekiltų painiavos.

Veikėjų vaizdavimas

Veikėjai turėtų būti vaizduojami tiesiai iš priekio, kaip ši mergaitė, arba iš šono. Net kai iliustracijos veikėjas – gyvūnas – rodomas iš šono, rekomenduojama galvą pavaizduoti iš priekio, kad būtų matomos abi akys ir ausys. Šeškinės dienos centro „Atgaiva“ lankytojų kolektyvinis darbas – knyga „Skraidantys vilkai“.

Visos galūnės turi būti aiškiai matomos, kad vaizdas neregінčiam skaitytojui būtų kuo tikroviškesnis. Šioje iliustracijoje šernas pavaizduotas iš šono, yra abi ausys, iltys, visos keturios kojos. Iliustracija iš Linos Norkienės knygos „Pirštinė“.

Medžiagos
Svarbiausia – knygų saugumas ir patvarumas

Taktilinė knyga visada turi būti saugi ją skaitančiam vaikui. Knygose negali būti dalių, kurios galėtų lengvai atsipalaiduoti ar nuplyšti. Maži vaikai daug ką deda į burną, todėl iliustracijos negali būti toksiškos, negali turėti smulkių dalių, kurias vaikai gali nuplėšti.

Bet kokios iliustracijų detalės, kurios gali nuplyšti vartant knygą, arba specialiai sukurtos judinamos detalės turi būti privirtintos stipria juostele, kad nepasimestų. Juostelė neturi būti ilgesnė kaip 20 cm, kad neapsivyniotų vaikui apie kaklą. Juostelės tvirtinimo vietą reikia atidžiai parinkti, nes juostelė turi būti pakankamai ilga, kad pasiektų visus puslapius, jei reikia. Detales galima pritvirtinti lipnios juostos „Velcro“ gabalėliu arba plonu dirželiu, užsegamu „spaudžiu“ – prispaudžiama sagute.

Nenaudokite toksiškų medžiagų ir klijų, be to, parinkite knygų paviršiaus medžiagas tokias, kurias lengva valyti. Jei knyga skirta bibliotekai ir bus skolinama skaitytojams, ji turi atlaikyti valymą dulkių siurbliu ir šluostymą drėgna šluoste, prieš išduodant naujam skaitytojui.

Būkite kūrybiški, rinkdami medžiagas, kurias naudosite paveikslėliams, pasitelkite vaizduotę. Kuo daugiau taktilinių įspūdžių suteiks knyga, tuo labiau ji domins skaitytoją. Be to, knygos kūrėjas turi liesdamas pirštais atidžiai ištirti knygai parinktas medžiagas.

Jei paveikslėlyje yra nuimamų elementų, juos būtina prie paveikslėlio pritvirtinti juostele. Galima detales pritvirtinti prie paviršiaus medžiagos su „Velcro“ prilimpančia juostele, kad neatsiskirtų nuo knygos tada, kai knyga stovi lentynoje.

Parinkite tikroviškas medžiagas

Rinkdamiesi medžiagas atsiminkite, kad iliustracijos bus skaitomos pirštais, o kartais ir lūpomis. Puslapių paviršiui geriausiai tinka nesitepančios vienspalvės tekstilės, tokios kaip „Wertex“ arba padengtos teflono sluoksniu, kadangi jos patvarios ir prie jų galima patikimai pritvirtinti paveikslėlius. Paviršiaus medžiagos spalvą – foną – parinkite taip, kad susidarytų kontrastas su iliustracija. Visi puslapiai nebūtinai turi būti tos pačios spalvos.

Geri paviršiaus kontrastai ir tikroviškos medžiagos taip pat svarbūs, nes padeda užtikrinti iliustracijų sąryšį su tikrove: kumštinės pirštinės neturėtų būti pagamintos iš šilko, o guminiai batai iš kilpinio rankšluosčio audinio. Norėdami prikimšti ar priklijuoti savarankiškai padarytas iliustracijas, naudokite sveikatai nekenksmingas medžiagas. Nors kietos medžiagos yra patvarios ir todėl labai rekomenduotinos naudoti, knygose nenaudokite aštrių, atšerpetojusių medžiagų, nes vaikai gali susižeisti.

Vyresniems vaikams skirtose reljefinėse iliustracijose gali būti detalių, kurios gerina smulkiąją motoriką, pavyzdžiui, užtrauktukų, spaustukų, sagų, „Velcro“ juostelėmis prilipinamų detalių, kišenių ar ratukų.

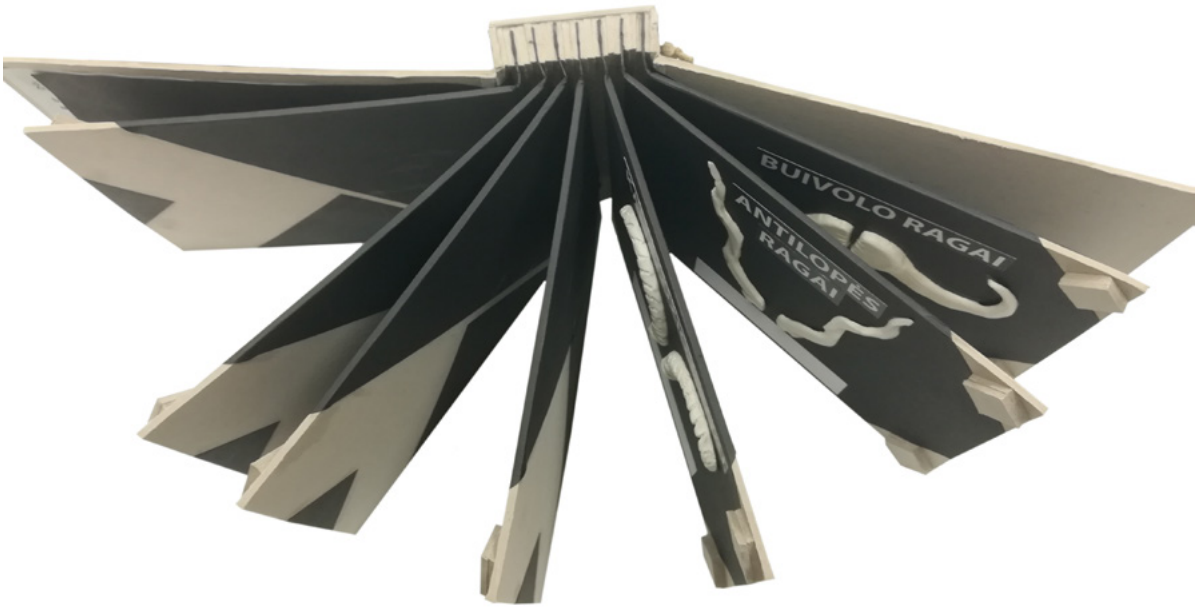
Iš kartono koliažo būdu pagamintos taktilinės knygos

Kartoną galima naudoti ne tik taktilinės knygos puslapiams standinti, bet ir kaip paviršiaus medžiagą. Kartoninės knygos su unikaliomis taktilinėmis iliustracijomis labiausiai tinka mokyklinio amžiaus vaikams, nes ant kartono klijuotos nuotraukos yra plokštesnės, jas sunkiau interpretuoti nei medžiaginių knygų paveikslėlius. Nepaisant to, net ir kartoninėse knygose gali būti dalykų, kuriuos galima suvokti liečiant mažais pirštais. Pavyzdžiui, dalį gyvūnų ausų ir uodegos galima pritvirtinti prie pagrindo, o kitus galus palikti laisvai kabančius. Šaliko galus taip pat galima palikti laisvus, kad būtų galima surišti, atidaryti ir uždaryti duris. Laikrodžio rodykles galima padaryti judinamas, naudojant užsegimus. Daugelis objektų, tokių kaip vėjo malūnai, gali būti paversti veikiančiais, plokščiais miniatiūriniais modeliais.

Net ir kartoninėse knygose patartina visas įmanomas dalis susiūti, kad būtų tvirčiau, ir tik tada pabaigtą personažą priklijuoti prie puslapio.
Taktilinėms knygoms su kartoniniais lapais geriausia naudoti spiralinį įrišimą. Nepamirškite palikti mažiausiai dviejų centimetrų paraštės kairėje paveikslėlio pusėje, kad knygą būtų galima įrišti spirale.

Puslapis su paveikslėliu iš koliažo būdu pagamintos knygos. Iliustracijoms panaudotas modelinas. Kontrastą sukuria juoda, balta ir pilka spalvos. Kad iliustracijos nesusispaustų, kiekviename iliustracijos lape priklijuota po du kartoninius kvadratus. VTDK studento Žyginto Čigo knyga „Ragai“.

Knygos įrišimas: puslapiai sutvirtinti kartono juostelėmis, suklijuoti ir perrišti odine juostele. VTDK studento Žyginto Čigo knyga „Ragai“.

Muzika ir garsai

Be spalvų, atkreipkite dėmesį į paviršių tekstūros kontrastus ir pasirinkite tikroviškas medžiagas. Pavyzdyje sniego senio šluotos kotas padarytas iš medžio šakelės, šeriai – iš šepečio, šalikas ir kepurė nunerti vąšeliu. Šluota skiriasi nuo minkšto „sniego“ ir primena tikrą šluotą, o šalikas ir kepurė liečiant primena tikrus apdarus. A. Buivydienės ir R. Buivydaitės knyga „Besmegenis“.

Garsai, tokie kaip barškėjimas, virpėjimas, girgždėjimas, cypimas, traškėjimas, paverčia taktilines knygas dar patrauklesnėmis. Ne kiekviename puslapyje turi būti garsų, bet knyga turėtų turėti bent keletą garso šaltinių, tokių kaip mažas skambantis varpelis.

Netgi paprasti priedai gali sukurti įdomius garsus: pavyzdžiui, iliustracijoje paslėptas į plastiko maišelį supiltas bulvių krakmolas girgžda kaip sniegas, o kukurūzų grūdai po audinio gabalėliu, priklijuotu ant kartono paviršiaus, čeža kaip šniokščiančios bangos. Rankdarbių mėgė-

jų parduotuvėse galima įsigyti plokščios formos įdėklų su gyvūnų balsais, kuriuos galima paslėpti taktilinių iliustracijų viduje, – spustelėjus pasigirs garsas. Suglamžyto popieriaus arba iš šokolado dėžučių vidaus paimto plastiko skleidžiamas šiugždantis garsas įdomus, traukia vartyti knygą.

Taktilinėse knygose galima panaudoti net mažas muzikines dėžutes, nors apskritai iš baterijų veikiančių prietaisų reiktų vengti.

Kvapai

Reljefinėse iliustracijose galima naudoti įvairius malonius kvapus, prieskoninius augalus. Oda ir kai kurios medžiagos skleidžia joms būdingą kvapą. Tik nepamirškite, kad stiprūs kvapai gali sukelti alergines reakcijas. Be to, kvapai laikui bėgant išsivadėja.

Puslapių įrišimas

Taktilinės knygos puslapiai paprastai įrišami metaliniais žiedais arba surišami juostelėmis, nes tai leidžia skaitymo metu plačiai atversti knygą ir ją išardyti, kai reikia išvalyti arba sutaisyti. Nepamirškite kairėje iliustracijos pusėje palikti pakankamai plačios paraštės įrišimui.
Knygų viršeliuose galima pritvirtinti užsegimą iš „Velcro“ juostelės. Dar knygą galima užsegti didele saga. Tokia knyga tvirtesnė, geriau apsaugomos iliustracijos.

Knyga įrišta naudojant dokumentų segtuvų susegimus, o viršelio nugarėlei sustiprinti panaudota beržo medienos detalė. Agnė Danelevičiūtė-Vaišnienė. „Svajotojas“.

Puslapių gaminimas

Puslapis paruošiamas be skylių, reikalingų įrišimui. Kairėje iliustracijos pusėje paliekama plati paraštė įrišimui.

Išmatuokite, kiek medžiagos reiks knygos puslapiui, pasiūtam iš foninės medžiagos, numatykite užleidimą siūlei ir paraštei. Tada sukarpykite medžiagą, smeigtukais išvirkščiojoje pusėje pažymėkite siūlės vietą. Susiuvę viršutinius ir apatinius kraštus, pamatuokite, kokio dydžio kartono lakštai tilps pasiūtuose puslapiuose. Jei naudosite kartoną, apklijuokite jį lipnia plastiko plėvele, kad kartonas nesulinktų ir nesudrėktų. Lygiai taip pat gerai, jei kietinimui naudosite plastikinius padėkliukus. Kampus užapvalinkite.

Didelės raidės ir reljefiniai iliustracijų elementai prisiuvami prie paveikslėlio tik šiame etape. Paveikslėliai turi būti pasiuvami labai tvirtai, nes maži skaitytojai paveikslėlius kartais gerokai patampo. Iliustracija gali būti pritvirtinta tik iš dalies arba palikta laisva. Pavyzdžiui, gyvūno galva ar ausys gali būti nepritvirtintos. Juostelė (ne

ilgesnė kaip 20 cm) turėtų būti pritvirtinta prie laisvai judinamų daiktų ir elementų, kuriuos skaitytojai gali laikyti rankoje. Ant detalės taip pat prisiūkite „Velcro“ juostelę, kad nuslydusi detalė neišsikištų iš puslapių.
Prieš galutinai susiuvant viršelio puslapį ir prieš dedant į jį kartoną, užbaikite kurti visas iliustracijas ir tekstą. Žinokite, kad nurodyti knygos pavadinimą ir knygos kūrėją ne mažiau svarbu, nei sukurti reljefinę viršelio iliustraciją.

L. Norkienės knygos „Sargio kiemas“ viršelis. Ant jo yra knygos pavadinimas ir knygos herojaus – šuniuko – snukutis. Knygos nugarėlėje kyšo uodega.

Įdėję kartono lakštus į puslapių vidų, susiūkite puslapius, palikdami įrišimui skirtą plotą. Dabar medžiaginė taktilinė knyga paruošta įrišimui.

Iliustracijos
(knygos pavadinimas / knygos autorius)

p. 8, 9, 23
Sargio kiemas / Lina Norkienė.

p. 11, 13, 20
Besmegenis / A. Buivydienė, R. Buivydaitė.

p. 12
Mažosios boružės pasakos / Birutė Pečiūraitė-Baltuškienė.

p. 14
Viščiukai / VTDK studentė Vaiva Braškutė;
Ranką man duok / Kėdainių bendruomenės socialinis centras.

p. 15
Ledai / Miglė Adomavičiūtė, Šeškinės vidurinė mokykla.

p. 16
Skraidantys vilkai / Šeškinės dienos centro „Atgaiva“ lankytojų kolektyvinis darbas.

p. 17
Pirštinė / Lina Norkienė.

p. 19, 20
Ragai / VTDK studento Žyginto Čigo knyga.

p. 21, 22
Svajotojas / Agnė Danelevičiūtė-Vaišnienė.

KNYGOS KŪRĖJO ATMINTINĖ

Kurdami knygą pasitikrinkite, ar įgyvendinote šiuos dalykus:

- Ar medžiagos patvarios, netoksiškos.
- Ar geri spalvų kontrastai.
- Ar aiškūs medžiagų paviršių kontrastai.
- Ar teksto ilgis ir paveikslėlių sudėtingumas to paties lygmens.
- Ar juostelėmis pritvirtintos visos judinamosios knygos detalės.
- Ar iš audinių pasiūtos knygos neturi daugiau kaip 10 puslapių.
- Ar storos iliustracijos išdėstytos įvairiose puslapių vietose, o tokie puslapiai – įvairiose knygos vietose.